Les monedes de Tarragona* (addenda primera)

JAUME BENAGES

Quan publicàrem el llibre *Les monedes de Tarragona*,[1] érem plenament conscients que el nostre treball no havia finalitzat. Les possibles aparicions posteriors de monedes de la nostra seca, ens obligaven d'alguna manera a prosseguir la tasca laboriosa i pacient d'enriquir el monetari de la nostra ciutat.

Així doncs, i mercès a l'ajut inestimable i generós dels nostres col·laboradors, hem pogut recollir suficients dades per poder ampliar de forma significativa el nostre corpus. D'aquesta manera podem publicar aquesta primera addenda que fa possible posar al dia el patrimoni numismàtic tarragoní.

L'ordre que seguiran les noves aportacions, tant aquesta com les posteriors que puguin arribar, serà el mateix que el que iniciàrem en el nostre llibre ja esmentat, és a dir, una cronologia de períodes d'encunyació i dintre d'aquests, seguint les diverses emissions monetàries (en les quals inclourem la nova moneda), en el mateix grup de numeració.

Tanmateix, cal remarcar que les publicacions de les nostres addendes, estaran fonamentades en dos aspectes esencials; en primer lloc, l'aspecte novedós o desconegut, i en segon lloc, l'acceptació d'aquelles monedes que, encara que hagin estat publicades, siguin de diferents encunys. Aquestes apreciacions ens permetran en un futur la possibilitat d'establir el nombre d'encunys de cada sèrie, per així podernos apropar al volum de l'emissió.

Una vegada establerta la línia de treball, cal creflexionar de forma genèrica sobre els períodes dels quals aportem novetats.

* Publicat també al *Butlletí Arqueològic* de la Societat Arqueològica Tarraconense corresponent a l'any 1995.

1. Jaume BENAGES, *Les monedes de Tarragona*. Tarragona, 1994.

En el període romà republicà de llegenda ibèrica, les nou monedes incorporades, tret de la número 17, que ens convida a la reflexió, i la número 43, que clarament es presenta en un mòdul diferent, tenen un matís general de varietats d'encuny.

En el conjunt de les monedes contramarcades d'aquest període esmentat, les tres que aportem són de caràcter novedós, puix fins i tot el ressegellament de palma era fins ara desconegut per nosaltres.

En endinsar-nos en el període purament romà, trobem que les monedes d'August i Tiberi són variants d'encuny i al mateix temps de llegenda. Aquestes dues condicions, si més no, les fan més interessants donat el difícil estat de conservació en què acostumen a trobar-se.

De Galba tenim un auri i dos denaris que són variants d'encuny; d'un dels denaris aportem la fotografia que hem aconseguit, encara que la descripció ja fou publicada en el nostre llibre.

Un punt i a part mereix el nostre comentari respecte a les monedes visigodes. Tarragona es bàsicament una ciutat d'arrels romanes, sens dubte, però aquest fet mai no pot fer-nos oblidar la important contribució d'altres èpoques posteriors en el nostre patrimoni. Això es confirma quan de l'oblit surten noves i interessants dades del període visigòtic. Avui podem aportar tres nous exemplars, un trient de Liuva II, d'extraordinària raresa, i dos de Suíntila, que ens mostren un tipus nou, als ja publicats.

Recentment, el doctor Miquel Crusafont i Sabater, en la seva obra *El sistema monetario visigodo: cobre y oro*,[2] ha donat a conèixer l'existència d'una sèrie monetària visigoda en coure. Aquest fet novedós i exemplar ens mostra encunyacions als tallers de Sevilla, Mèrida, Toledo i Còrdova, però tal com ell ens diu, la caracterització de tipus i tallers podria ampliar-se en el futur. Aquest fet podria fer-nos pensar que la nostra seca, prou important en encunyacions de trients d'or, també podria incloure's en el monetari de coure. Caldrà, doncs, restar amatents a aquesta possibilitat.

En l'apartat de pellofes, incloem un interessant exemplar de plom inèdit amb la TAU.

Per finalitzar, dins el període contemporani tenim unes novetats de tres i sis quarts de 1810-1811 amb marcat aspecte de variants d'encuny.

PERÍODE ROMÀ REPUBLICÀ AMB LLEGENDA IBÈRICA

Número 13. Dintre del període esmentat que recull les emissions amb Ke antiga (inici del segle II aC) es troben els denaris de KeSE amb diverses formes d'encuny. En el que presentem,[3] es pot observar en el seu anvers el cap d'home amb un ador-

2. Miquel CRUSAFONT I SABATER, *El sistema monetario visigodo: cobre y oro*, Barcelona, Madrid, 1994.
3. Arxiu de l'autor.

nament que li travessa l'orella, i que pel seu art i bellesa podem situar-lo en un dels primers encunys de l'emissió.

Número 17. Un dubte ens planteja aquesta variant de semis.[4] El seu lloc, evidentment, sembla ser el del nostre inventari 17, cosa que deduïm per la manca de símbol darrere el cap masculí de l'anvers. Tanmateix,no porta corona de llorer com el número 3, i pel que fa al revers, el cavall galopant només es troba en dues emissions, la 3 i la 17. Fins aquí tot bé, però la llegenda no es correspon amb el període d'emissions amb Ke antiga, sinó amb el de les de Ke moderna de finals del segle II a principis del segle I aC (vegeu l'emissió número 74 de palma de fulles obertes o la número 93 del sine epigràfic A). Existeix també la possibilitat de modificació de llegenda; però per què les tres lletres si solamente treient l'apèndix de la Ke es passava d'un període a l'altre? Amb aquest interrogant, però donant a conèixer una nova variant evident d'encuny, deixarem aquesta recerca per més endavant.

Número 24. De l'emissió del caduceu, i en l'apartat dels semis, descrivírem dues variant a més de la principal: en la primera, una varietat de cap més petit en el anvers i en la segona, la lleganda es trobava sota la línia de l'exerg. Totes, però, tenien el globus característic entre les potes davantres del cavall. La que avui presentem[5] té aquesta variant, és a dir, no porta el globus.

Número 33. Semis[6] de les primeres emissions de Ke moderna de la sèrie de TIMÓ (I). Podem afegir en aquest cas una nova forma de timó a les ja publicades.

Número 43. Sembla ser que les emissions d'espiga foren pensades per als divisors. La manca fins avui de l'as o unitat així ens ho fa suposar. En canvi, coneixem el semis i dues variants de quadrants, el de revers de mig pegàs i el del gos. La peça que descrivim en el catàleg d'aquesa publicació correspon al tipus de semis, però el seu mòdul i pes són de quadrant.[7] Aquest fet ens fa pensar que la necessitat de divisors en aquell moment havia conduït a aquesta encunyació excepcional.

Número 78. As[8] del signe epigràfic TI. Evidentment es tracta d'un encuny diferent dels ja publicats. El signe ibèric és completament diferent i, al mateix temps, una bona guia per anar incorporant noves troballes.

Número 82. Semis[9] de signe epigràfic TA, amb una variant de cap a l'anvers, i que podem situar entre el 82.1 y el 82.2 dels ja referenciats.

Número 88. As[10] del sige KU d'un estil completament diferent quant a l'efígie de l'anvers i, per tant, un nou encuny de la sèrie.

Número 94. As[11] dels signes epigràfics TI.KI, d'un encuny diferent, molt més

4. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 464, subhasta: 20-1-95.
5. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 2395, subhasta: 19-12-95.
6. Arxiu de l'autor.
7. Arxiu de l'autor.
8. Arxiu de l'autor.
9. Arxiu de l'autor.
10. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 220, subhasta: 15-12-94.
11. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 221, subhasta: 15-12-94.

perceptible en el seu revers, on es pot apreciar que el cavall i el genet son d'una altra factura i molt especialment el tipus de llegenda.

Contramarques

Punxó circular

Inventari 69. As[12] del símbol timó amb contramarca de punxó circular.

Inventari 78-1. As[13] del símbol epigràfic TI amb contramarca de punxó circular.

Palma

Inventari 74-1. As[14] de símbol palma de fulles obertes amb una contramarca de palma de cap per avall, fins avui desconeguda. Hem de remarcar el fet curiós d'una contramarca coincident en el mateix símbol.

PERÍODE ROMÀ

August (27 aC-14 dC)

Número 2. As[15] de la sèrie del cap d'August a l'anvers i el de Tiberi al revers. En aquesta ocasió, en la llegenda del revers observem un punt en comptes de la T a TI CAESAR.

Número 6. Semis[16] de la sèrie de brau aturat amb revers de Gai i Luci dempeus amb escuts, amb una variant de llegenda al revers, on es troba l'acabament GEMI en comptes de GEM.

Tiberi (14-37 dC)

Número 12. As[17] de la sèrie de Tiberi amb el revers d'August radiat, encunyat segurament després del 15 dC, amb la variant de llegenda del revers sense C.V.T.

Número 14. As[18] de la sèrie anterior, amb una altra varint a l'acabament de la llegenda del revers amb CTT.

Galba (68-69 dC)

Número 10. Denari[19] de la sèrie del revers de DIVA AUGUSTA on es pot eveure, en aquest nou encuny, la direcció de la llegenda de l'anvers en un altre sentit, diferent del dels ja publicats.

12. Arxiu de l'autor.
13. Arxiu de l'autor.
14. Arxiu de l'American Numismatic Society, Nova York, Estats Units.
15. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 2303, subhasta 16-4-96.
16. Arxiu de l'autor.
17. Cercle Filatèlic i Numismàtic. Intercanvi social, juny 1994. Lot número 101, Barcelona.
18. Arxiu de l'autor.
19. Giessener Munzhandlung Dieter Gorny G.m.b.H., Munic 18-11-94, lot número 553.

Número 26. Auri[20] de Galba de la sèrie del revers d'Hispània, amb la variant de cap a l'esquerra de l'emperador, respecte al que ja publicàrem (RIC 2.20).

Número 63. Denari[21] de Galba que ja publicàrem amb la referència de RIC 2.62, però el document gràfic del qual desconeixíem i que avui aportem.

PERÍODE VISIGOT

Liuva II (601-603)

Número 3. Trient[22] d'extraordinària raresa amb una nova variant de tipus, puix la llegenda del revers comença amb TARR. A més, cal afegir que de la seca de Tarragona és el tercer exemplar que nosaltres coneixem d'aquest regnat.

Suíntila (621-631)

Número 16, Trient[23] de Suíntila força interessant. A més de la característica de peça inèdita, cal també tenir en compte un nou tipus dels quatre ja coneguts, ja que en aquest cas la llegenda del revers comença amb COIV i acaba en punt.

Número 17. Trient[24] de Suíntila. Aquest, com l'anterior, correspon al mateix grup, o sia, al tipus de llegenda de revers que comença amb COIV i acaba en punt, però, com es pot apreciar, amb llegendes diferents.

PELLOFES (S. XVI-XVII)

N.º 18. Pellofa[25] de la seu tarragonina encunyada en plom i primer exemplar que coneixem amb aquest material. Coneguda és l'existència des ploms eclesiàstics que, juntament amb les pellofes de llautó, exercien les mateixes funcions, és a dir, el pagament d'una part de les retribucions dels beneficiaris i canonges per l'assistència a les funcions religioses, però que acabaven circulant com a veritables monedes locals. En aquest cas, la constant aparició de la TAU, present en un 80 % de les conegudes, i l'encunyació incusa com totes elles, són factors de moment determinants per incloure una nova varietat al nostre pellofari.

20. F. Calico, Barcelona, lot número 128, subhasta: 14/15-6-93.
21. Giessener Munzhandlung Dieter Gorny B.m.b.H., Munic, 18-11-94, lot número 554.
22. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 209, subhasta: 6-3-96.
23. Arxiu de l'autor.
24. Jesús Vico, S.A., Madrid, lot número 153, subhasta: 29-2-96.
25. Arxiu de l'autor.

PERÍODE CONTEMPORANI

Ferran VII (1808-1833)

Número 15. Sis quarts[26] de 1810. En aquest nou encuny es pot observar al revers l'escut de Catalunya, d'una gradària més pronunciada respecte a les ja publicades.

Número 15. Sis quarts[27] de 1810. Aquesta peça fou subhastada com a falsa d'època, puix que presenta una anomalia respecte a d'altres, i és que el gruix de la moneda disminueix ostensiblement en tot el perímetre que recull la llegenda. No obstant, nosaltres prenem aquest punt de vista amb certes reserves. De moment, però, recollim la variant.

Número 16. Sis quarts[28] de 1811, batuda a l'època de fundició.

Número 16. Sis quarts[29] de 1811. Nou encuny, clarament apreciable en la data, entre altres detalls.

Número 16. Sis quarts[30] de 1811. Com l'anterior, un altre encuny, també ràpidament perceptible en el VI.QUAR, que es pot veure una mica desviat.

Número 18. Tres quarts[31] de 1811. Un dels detalls a observar en les monedes de tres quarts, per poder-ne establir diferenciacions d'encunys amb rapidesa, és el nombre de perles que envolten l'escut de Catalunya ovalat. En aquest cas, en comptabilitzem 36. Les publicades fins ara en tenen 38 (el número 18) i 35 (el 18 variant 1 del nostre inventari).

Número 18. Tres quarts[32] de 1811. En aquest cas, el nombre de perles és de 35, però la diferència d'encuny és notable respecte al número 18 variant 1, ja que tant la corona de sobre l'escut de Catalunya com els III QUAR evidencien notables diferències.

CATÀLEG

ANVERS	REVERS	PES/mm/ENCUNY
	PERÍODE ROMÀ REPUBLICÀ AMB LLEGENDA IBÈRICA	
13. Denari. AR. Cap d'home a dta. amb collar de punts al coll i adornament a l'orella. Gràfila de punts.	ᐸᐸᐺ Genet a dta. amb clàmide llarga, portant palma a la mà dreta i guiant un segon cavall; al dessota, llegenda sobre línia. Gràfila lineal.	4,21/18,7/12

26. Arxiu de l'autor.
27. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 1098, subhasta: 17/18-10-95.
28. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 1101, subhasta: 17/18-10-95.
29. Aureo, S.A., Barcelona, lot número 1100, subhasta: 17/18-10-95.
30. Arxiu de l'autor.
31. Arxiu de l'autor.
32. Arxiu de l'autor.

13

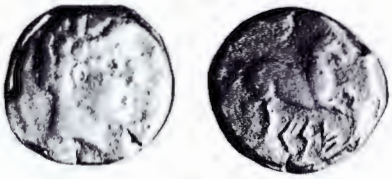

17

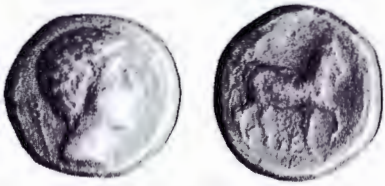

24

33

43

78

82

88

94

69

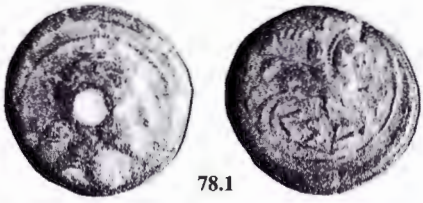

78.1

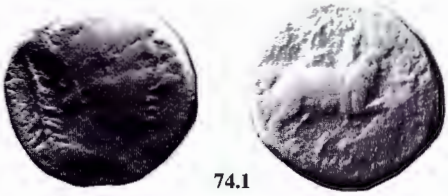

74.1

ANVERS	REVERS	PES/mm/ENCUNY
17. Semis. AE. Cap d'home a dta. amb collar de punts al coll.	Cavall galopant a dta.; al dessota, llegenda.	7,98/22,6/1
24. Semis. AE. Cap d'home a dta. amb mantell al coll; al darrere, caduceu. Gràfila de punts.	Cavall piafant a dta. amb les regnes soltes. Al dessota, llegenda sobre línia (sense glòbul entre les potes davanteres).	7,24/22,6/3
33. Semis. AE. Cap d'home a dta., mantell al coll amb fíbula; al darrere, timó. Gràfila de punts.	Cavall piafant a dta. amb les regnes soltes. Entre les potes davanteres, un glòbul. Al dessota, llegenda sobre línia. Gràfila lineal.	4,74/19,2/3
43. Quadrant(?). AE. Cap d'home a dta.; mantell al coll amb fíbula, al darrere espiga.	Cavall piafant a dta. amb les regnes soltes. Entre les potes davanteres, un glòbul.	2,06/13,7/8
78. As. AE. Cap d'home a dta.; mantell al coll amb fíbula, al darrere signe ibèric TI.	Genet a dta. amb palma a la mà; al dessota, llegenda sobre línia. Gràfila lineal.	10,14/24/3
82. Semis. AE. Cap d'home a dta.; mantell al coll amb fíbula; al darrere, signe ibèric TA. Gràfila de punts.	Cavall piafant a dta. amb les regnes soltes; al dessota, llegenda sobre línia. Gràfila lineal.	5,38/19,9/9
88. As. AE. Cap d'home a dta.; mantell al coll amb fíbula; al darrera, signe ibèric KU. Gràfila de punts.	Genet a dta. amb palma a la mà; al dessota, llegenda sobre línia. Gràfila lineal	9,5/24,9/1
94. As. AE. Cap d'home a dta. amb mantell al coll; al darrera, signes ibèrics TI.KI. Gràfila de punts.	Genet a dta. amb palma a la mà; al dessota, llegenda.	7,61/22,9/8

ANVERS	REVERS	PES/mm/ENCUNY
	CONTRACOMARQUES PUNXÓ CIRCULAR	
As. AE. Inventari núm 69 Cap d'home a dta.; mantell al coll amb fíbula; al darrere, timó. Contramarca de punxó circular.	⊂⊃⊢ Genet a dta. amb palma a la mà; al dessota, llegenda sobre línia.	12,55/25,2/3
As. AE. Inventari núm 78.1 Cap d'home a dta.; mantell al coll amb fíbula; al darrere, signe epigràfic TI. Gràfila de punts. Contramarca de punxó circular.	⊂⊃⊢ Genet a dta. amb palma a la mà; al dessota, llegenda sobre línia. Gràfila lineal.	11,53/25,9/3
	PALMA	
As. AE. Inventari núm 74.1 Cap d'home a dta. amb mantell al coll; al darrera, palma de fulles obertes. Contramarca de palma.	⊂⊃⊢ Genet a dta. amb palma a la mà; al dessota, llegenda sobre línia.	9,20/–/–
	PERÍODE ROMÀ AUGUST (27 a C-14 d C)	
2. As. AE. IMP•CAES•AVG•TR•POT•PON•MAX•P•P Cap llorejat d'August a dta. Gràfila de guionets.	•I CAESAR C•V•T• Cap de Tiberi a dta. Gràfila de guionets.	7,91/24,2/3
6. Semis AE. C•V•T/→ TAR Brau aturat a dta. sobre línia. Gràfila de punts.	CAES ARES→ GEMI Gai i Luci de peu amb toga i escut. Gràfila de punts.	4,28/18,6/11
	TIBERI (14-37 d C)	
12. As. AE. TI•CAESAR•DIVI•AVG•F•AVGVSTVS• Cap de Tiberi llorejat a dta. Gràfila de punts.	DIVVS•AVGVSTVS•PATER•TAR Cap radiat d'August a dta. Gràfila de punts.	11,59/25,3/9
14. As. AE. TI•CAESAR•DIVI•AVG•F•AVGVSTVS Cap de Tiberi llorejat a dta. Gràfila de punts.	DIVVS AVGVSTVS PATER CTT Cap radiat d'August a l'esq. Gràfila de punts.	8,89/27,5/6

ANVERS	REVERS	PES/mm/ENCUNY
	GALBA (68-69 d C)	
10. Denari AR ᑐ GALBA ᑕ IMP Cap de Galba llorejat a la dta. Globus al final del bust.	ᑕ DIVA ᑐAVGVSTA Livia amb túnica de peu a l'esq.; a la mà dta. porta una pàtera i a l'esq., un ceptre llarg.	3,31/–/–
26. Auri AV ᑐ GALBA ᑕ IMP Cap de Galba llorejat a l'esq. Gràfila de punts.	ᑕ HISPANIA Hispània de peu, amb túnica i mirant a esq.; a la mà dta. porta espigues i roselles i a l'esq., cuirassa i dues llances verticals. Gràfila de punts.	–/–/–
63. Denari AR ᑕSER•GALBA•IMP• CAESAR•AVG•P•M•TR•P• Cap de Galba llorejat a dta. Globus al final del bust. Gràfila de punts.	→SP-QR/→OB/→ CS Corona de llorer fermada per la part superior amb dos estels i una perla. Gràfila de punts.	3,35/–/–
	PERÍODE VISIGOT LIUVA II (601-603)	
3. Trient AV ✠ D·N:N:LIVVARE+ Bust frontal. Gràfila de petits triangles.	⊕ TARR·Co:AIV: Bust frontal. Gràfila de petits triangles.	1,45/–/–
	SUÍNTILA (621-623) TIPUS V (llegenda del revers comença amb COIV i acaba amb punt)	
16. Trient AV ✠ SVINTHILARE ✠ Bust frontal. Gràfila de petits triangles.	✠ CoIV:ToTARR• Bust frontal. Gràfila de petits triangles.	1,28/20/6
17. Trient AV ✠ SVINTHILAR: Bust frontal. Gràfila de petits triangles.	✠ CoIVSToTARR• Bust frontal. Gràfila de petits triangles.	1,43/20/6
	PELLOFES (s. XVI-XVII)	
18. Pellofa. Incusa de plom. Tau dintre del cercle linial.		1,23/10,6/

2

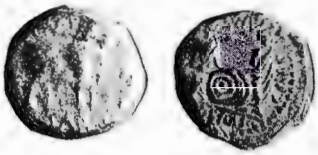

6

12

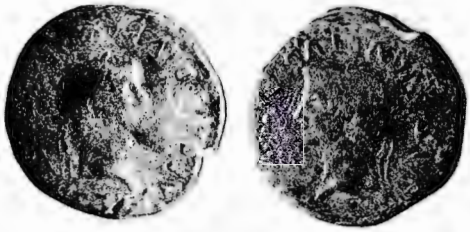

14

10

26

63

3

16

17

18

15

ANVERS	REVERS	PES/mm/ENCUNY
	PERÍODE CONTEMPORARI FERRAN VII (1808-1833)	
15-6 Quarts AE FERDIN·VII HISP·REX· ☆1810.☆ Armes reials coronades.	PRINCIP CATHAL· → VI·/QUAR Escut de Catalunya de quatre barres en camp d'or i coronat. Al dessota i dintre d'aureola de flors, indicatiu de valor. (Escut de Catalunya més gran).	14,02/33/6
15-6 Quarts AE. Falsa d'època? FERDIN·VII HISP·REX· ☆1810.☆ Armes reials coronades.	PRINCIP CATHAL· → VI·/QUAR· Escut de Catalunya de quatre barres en camp d'or i coronat. Al dessota i dintre d'aureola de flors, indicatiu de valor.	11,77/32,2/12
16-6 Quarts AE. Fosa FERDIN·VII HISP·REX· ☆1811.☆ Armes reials coronades.	PRINCIP CATHAL· → VI·/QUAR Escut de Catalunya de quatre barres en camp d'or i coronat. Al dessota i dintre d'aureola de flors, indicatiu de valor.	13,07/32,7/12
16-6 Quarts AE. FERDIN·VII HISP·REX· ☆1811.☆ Armes reials coronades.	PRINCIP CATHAL· → VI·/QUAR· Escut de Catalunya de quatre barres en camp d'or i coronat. Al dessota i dintre d'aureola de flors, indicatiu de valor.	13,20/32,9/12
16-6 Quarts AE. FERDIN·VII HISP·REX· ☆1811.☆ Armes reials coronades.	PRINCIP CATHAL· → VI·/QUAR· Escut de Catalunya de quatre barres en camp d'or i coronat. Al dessota i dintre d'aureola de flors, indicatiu de valor un xic desviat.	13,31/32,9/12

15

16

16

16

18 18

ANVERS	REVERS	PES/mm/ENCUNY
	PERÍODE CONTEMPORARI FERRAN VII (1808-1833)	
18-3 Quarts AE. FERDIN·VII HISP·REX· ★1811.★ Armes reials coronades.	PRINCIP CATHAL· → III·/QUAR Escut de Catalunya ovalat de quatre barres en camp d'or, voltat de perles (36) i coronat. Al dessota, entre dos rams de flors, indicatiu de valor.	7,18/25,9/12
18-3 Quarts AE. FERDIN·VII HISP·REX· ★1811.★ Armes reials coronades.	PRINCIP CATHAL· → III·/QUAR· Escut de Catalunya ovalat de quatre barres en camp d'or, voltat de perles (35) i coronat. Al dessota, entre dos rams de flors, indicatiu de valor.	7,77/26/12